

Małgorzata Vražić*

Międzynarodowa konferencja *Trzecie dni Zdravka Malicia*

**Katedra Języka i Literatury Polskiej Wydziału Filozoficznego
w Zagrzebiu, 22–24 października 2015 roku**

W dniach 22–24 października 2015 roku odbyła się międzynarodowa konferencja *Treći Malićevi Dani (Trzecie dni Zdravka Malicia)*, zorganizowana przez Katedrę Języka i Literatury Polskiej Wydziału Filozoficznego w Zagrzebiu. Finansowo i organizacyjnie konferencję wsparła Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Zagrzebiu oraz Fakultet Filozoficzny Wydziału Języków i Literatur Zachodniosłowiańskich. Konferencja ta, dedykowana założycielowi studiów polonistycznych w Zagrzebiu, wybitnemu chorwackiemu poloniście, tłumaczowi i poecie Zdrawkowi Maliciowi (1933–1997), organizowana jest od 2007 roku cyklicznie co cztery lata. W 2015 roku *Trzecie dni Zdravka Malicia* zaplanowano w ramach obchodów pięćdziesiątej rocznicy założenia studiów polonistycznych w Zagrzebiu. Ważnym tematem konferencji była twórczość Witkiewiczów: ojca i syna. Tym samym Katedra Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu w Zagrzebiu włączyła się w obchody 130. rocznicy urodzin Witkacego oraz 100. rocznicy śmierci jego ojca, Stanisława Witkiewicza, zmarłego w 1915 roku w Lovranie.

Konferencji towarzyszyła promocja specjalnego numeru czasopisma „Književna smotra”, pt. *Taj svijet. Povodom pola stoljeća studija polonistike u Zagrebu (Ten świat. Pół wieku studiów polonistycznych w Zagrzebiu)*, zawierającego teksty chorwackich i polskich badaczy literatury, oraz dwie

* Uniwersytet Warszawski
Instytut Witkacego
e-mail: info@margaritaas.com

wystawy: *Pola stoljeća studija polonistike u Zagrebu (Pół wieku studiów polonistycznych w Zagrzebiu)* (autorzy wystawy: Filip Kozina i Jasmina Sočo), prezentująca między innymi chorwackie przekłady literatury polskiej i opracowania naukowe, oraz *Kel ekspresjon grotesk: Witkacy kao fotograf i model (Jakaż groteskowa ekspresja: Witkacy jako fotograf i model)* – wybór z kolekcji Ewy Franczak i Stefana Okołowicza (wystawę przygotowała Jolanta Sychowska Kavedžija). W ramach konferencji odbyły się dwie sesje: *Kel ekspresjon grotesk! Witkacy između modernizma i postmodernizma (Jakaż groteskowa ekspresja! Witkacy między modernizmem a postmodernizmem)* i *Zagrebački polonistički doprinosi (Zagrzebskie przyczynki polonistyczne)*.

Obchody *Trzecich dni Zdravka Malicia* rozpoczęto 22 października od złożenia kwiatów na grobie badacza na cmentarzu Mirogoj, następnie odbyło się uroczyste posiedzenie Katedry Języka i Literatury Polskiej Fakultetu Filozoficznego z okazji pięćdziesięciolecia studiów polonistycznych. Podczas posiedzenia głos zabrali między innymi: dziekan prof. dr Vlatko Previšić, prof. Dalibor Blažina, ambasador RP w Chorwacji Maciej Szymański, dr sc. Zrinka Kovačević (kierownik Wydziału Języków i Literatur Zachodniosłowiańskich), prof. Janusz Degler, prof. Lech Sokół oraz dr Leszek Małczak. O historii Katedry mówiła prof. dr Neda Pintarić, a nowy numer pisma „Književna smotra” promowała dr sc. Đurđica Čilić Škeljo.

Na rozpoczęcie sesji pierwszej (23 października) prof. Dalibor Blažina wygłosił referat *Nieobecność Witkacego w krytyce Zdravka Malicia*. W centrum zainteresowań badawczych Malicia związanych z literaturą polską znajdowała się, oprócz Adama Mickiewicza czy Jana Kochanowskiego, twórczość Witolda Gombrowicza, którą pojmował on jako ważne ogniwo tej tradycji literatury europejskiej, która zaczyna się od Erazma z Rotterdamu, a kończy na Mirosławie Krleży – literatury głoszącej pochwałę głupoty oraz przyznającą pisarzowi rolę nie kapłana, ale dostojnego błazna. Jako pierwszy odczytał on pisarstwo Gombrowicza za pośrednictwem kategorii egzystencjalnych (jako „akt egzystencjalny”). Natomiast o twórczości Witkacego Malić w zasadzie nie pisał, choć ją znał i cenił. Była to świadoma strategia, wynikająca z potrzeby swoistego oczyszczenia perspektywy badawczej. Malić chciał mówić o Gombrowiczu z własnego punktu widzenia, a nie w sposób „skażony” Witkiewiczem. Referat prof. Blażiny otworzył dyskusję o tym, na ile Malić pozostał niezależny w swej pracy, a na ile udzieliły mu się „głosy” innych. Dyskutowano również o pojęciu groteski, które Malić przejął od Jeana Paula Sartre’a i Krleży. Głos zabrał prof. Janusz Degler, który stwierdził, że do tej pory nikt nie opracował całościowo relacji pomiędzy Witkacym i Gombrowiczem. Jest to zadanie niezwykle trudne, gdyż to twórcy bardzo od siebie

różni zarówno pisarsko, jak i mentalnie czy charakterologicznie. Prof. Sokół mówił natomiast o komizmie, który jest wyzwaniem dla każdej kultury.

Małgorzata Vrażić (Warszawa, Monachium) wygłosiła referat *Ojcowie i synowie sztuki*, połączony z pokazem slajdów. Mówiła o relacji Witkacego z ojcem na tle innych relacji artystycznych pomiędzy ojcami i synami, jak Kossakowie, Malczewscy czy Pissarro. Pozwoliło to uwypuklić ważne aspekty relacji Witkiewiczów oraz zobaczyć ją w nieco mniej kontrastowych barwach. Poza tym ich przypadek nie było odosobniony. Przedstawione historie ojców i synów sztuki miały wspólny mianownik, ponieważ było w nie wpisane odśrodkowe napięcie, które działało stymulująco, ale i destrukcyjnie.

Natalia Jakubova (Moskwa) w wystąpieniu pt. *Adriatyk w Witkacowskim hipertekście* podjęła polemikę z dotychczasowymi narracjami dotyczącymi opisu życia Witkacego około roku 1910, kiedy powstawała jego pierwsza powieść *622 upadki Bunga, czyli demoniczna kobieta*. W narracjach tych biografie bliskich Witkacemu osób (i ich teksty) podporządkowane są głównemu tekstowi, którym jest „tekst życia” Witkacego. Badaczka zmieniała perspektywę, w której Witkacy zajmuje miejsce centralne, i skupiła uwagę między innymi na dzienniku Bronisława Malinowskiego pisanym w Zakopanem i Krakowie czy tak zwanym *Pamiętniku* Heleny Czerwijowskiej oraz szkicu dramatycznym Tadeusza Szymberskiego. Pozwala to zobaczyć relacje Witkacego z przyjaciółmi i z kobietami w innym nieco świetle oraz zrozumieć, że teksty Witkacego z tego okresu nie są autonomiczne – na przykład w *622 upadkach Bunga* cytuje on owych autorów, co zmienia sposób odczytania utworu. Wszystkie te głosy tworzą swoisty system hipertekstowy.

Marta Skwara (Szczecin) w prezentacji *O pewnym aspekcie funkcjonowania Witkacego w anglojęzycznym obiegu światowym, czyli jak Witkacy został jedynym w Polsce dadaistą?* odniosła się do faktu włączenia *Manifestu (Fest-mani)* Witkacego z 1921 roku do albumu *DADA*, prezentującego bogaty wybór eksperymentalnych prac plastycznych i literackich (wydanego przez PHAIDON w 2011 roku, red. Rudolf Kuentzl). To bezzasadne działanie wynikało z uproszczeń, niezdolności edytorów do odczytania ironii, z braku wiedzy o Witkacym i polskim środowisku artystycznym. Witkacy wypowiadał się o dadaizmie krytycznie, ponadto logiczna konstrukcja *Manifestu* Witkacego jest sprzeczna z dadaistycznym hasłem dowolności i sprzeczności sądów, tymczasem w publikacji tej tekst-żart Witkiewicza został uznany za reprezentatywny dla przejawów ruchu dada w Polsce. *Manifest* Witkacego został również przedrukowany w całości w antologii *Between Worlds: A Sourcebook of Central European Avant-Gardes* (red. Timothy Benson i Eva Forgac, wyd. 2002, Los Angeles

County Museum of Art i The MIT Press), ale i w tej publikacji twórczość Witkacego została odczytana w sposób naiwny.

Janusz Degler (Wrocław) w wystąpieniu *Teatr Witkacego* omówił konstytutywne cechy dramaturgii Stanisława Ignacego Witkiewicza, dla której za najważniejsze określenie uznał właśnie formułę: „Teatr Witkacego”. Głównymi cechami tego teatru są negacja zasad dramatu naturalistycznego oraz wykorzystanie różnych środków scenicznych, konwencji, poetyk i gatunków (między innymi romansu grozy, powieści bulwarowej, komedii dell'arte, melodramatu, komedii oświeceniowej, z której pochodzą dwuczłonowe tytuły i znaczące nazwiska bohaterów). Podobnie jak w baśni, nie obowiązują w nim prawa świata rzeczywistego (postaci zmartwychwstają, dokonują zamiany płci lub przeobrażają się w fantastyczne stwory, czas jest odwracalny lub mogą współistnieć dwa czasy, absurd i groteska potęgują wrażenie dziwności). Te cechy oraz oryginalny język, będący połączeniem różnych stylów, czynią z teatru Witkacego zjawisko wyjątkowe, łatwe do podrobienia i parodii, ale niemożliwe do kontynuacji. Większość utworów Witkacego podejmuje jeden zasadniczy temat: losu jednostki znajdującej się w sytuacji zagrożenia – rewolucją, przewrotem społecznym, mechanizmami państwa totalitarnego lub prawami społeczeństwa zmechanizowanego. Ta problematyka oraz nowatorska forma pozwoliły uznać Witkacego za prekursora teatru absurdu, co przyczyniło się do jego światowej kariery po roku 1965.

Lech Sokół (Warszawa) w wystąpieniu „*Matka*” *Witkacego: tragedia rodzinna – tragedia upadku człowieka* odniósł się do kwestii autobiograficznych tej sztuki (zależność od matki, „kompleks embriona” stwierdzony u Witkacego przez dra Karola de Beauraina), ale równie ważne okazało się tu nawiązanie do *Upiorów* Henrika Ibsena (na przykład ujęcie relacji ojciec – syn, nieobecność ojca) czy *Sonaty widm* Augusta Strindberga. Referat dotyczył upadku rodziny, „rozpuszczenia się wszelkich reguł w powietrzu”, wedle słów Karola Marksa, a w dalszej perspektywie zagłady jednostki ludzkiej (Istnienia Poszczególnego), która albo poddaje się niwelującym procesom, tracąc status człowieka i zdolność do przeżyć metafizycznych, albo podlega całkowitemu unicestwieniu. Po Leonie (głównym bohaterze) nie zostają nawet zwłoki. Nie pozostaje po nim nic.

Sesję zakończył referat Jeleny Kovačić (Zagrzeb) *Witkacy w Kantorze, Kantor w Witkacym*, która omówiła zależności pomiędzy teatrem Kantora i Witkacego, oraz panel dyskusyjny pt. *Witkacy u kazalištu danas (Witkacy w teatrze dzisiaj)*, prowadzony przez reżysera Jasmina Novljakovicia (Sisak). Uczestniczyli w nim: Janusz Degler, Lech Sokół, Marta Skwara, Jelena Kovačić, Dalibor Blažina oraz aktorzy Akademii Sztuki w Osijeku. Jasmin

Novljaković, który przez dłuższy czas mieszkał w Polsce, mówił o swoim doświadczeniu z teatrem polskim, z teatrem Witkacego oraz o działalności Akademii Teatralnej w Osijeku. Wieczorem w centrum kultury „Trešnjevka” uczestnicy konferencji zobaczyli przedstawienie pt. *Matka* w znakomitym wykonaniu Akademii i w reżyserii Novljakovicia.

Ostatniego dnia konferencji odbyła się sesja: *Zagrebački polonistički doprinosi (Zagrzebskie przyczynki polonistyczne)*. Pierwszą część tematyczną: *Poljsko-hrvatski književni kontakti (Polsko-chorwackie kontakty literackie)*, rozpoczęła Đurđica Čilić-Škeljo (Zagrzeb) z referatem *Poljaci, Pavao i ostali sveci. O (ne samo) poljskim motivima u poeziji Zdravka Malića*, przedstawiającym chorwackiego polonistę Z. Malicia jako poetę. Malić wydał zbiór poematów pisanych prozą *U drugom nekom gradu*. Badaczka omówiła główne motywy tej poezji, przewijające się w niej postaci św. Piotra i św. Pawła, prosty język, oczyszczony z metafor i ornamentów, oscylowanie pomiędzy sferami sacrum i profanum, między siłą ciszy i słabością mowy.

Następnie wystąpił Leszek Małczak (Katowice) z prezentacją *Poljsko-hrvatske književne veze u razdoblju od 1944–1989*, w której scharakteryzował specyfikę polsko-chorwackich kontaktów literackich oraz przeanalizował reguły i mechanizmy budowania współpracy między Polską a Chorwacją w tym trudnym, uwikłanym ideologicznie okresie.

Zvonimir Milanović (Pula) w wystąpieniu *Ethos, ethnos, politeia – teme renesansnog humanizma. Etnički identitet i političke strategije u djelatnosti istaknutih hrvatskih i poljskih humanista i diplomata u razdoblju renesanse* omówił między innymi kulturowe i polityczne strategie polsko-chorwackiej dyplomacji (widoczne na przykład w działalności humanisty i historyka Marcina Kromera) w okresie renesansu.

Filip Kozina (Zagrzeb) w referacie *Predodžbe Poljaka u opusu Antuna Gustava Matoša* zrekonstruował obraz Polaków zawarty w twórczości czołowego chorwackiego modernisty Antuna Gustava Matoša. Z Polakami miał on styczność w Paryżu i Genewie. Sam wielokrotnie był uważany przez Francuzów za Polaka. Te doświadczenia skłoniły go do refleksji nad zagadnieniem tożsamości narodowej, stereotypami narodowymi, patriotyzmem czy szowinizmem. To właśnie Polaków uznał Matoś za najbardziej podobnych do Chorwatów, jednak autor referatu podkreśla, że Polacy byli tym wszystkim, czym Chorwaci nie byli. Matoś znał twórczość Stanisława Przybyszewskiego, w mniejszym stopniu Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego czy Henryka Sienkiewicza. Polskie wątki i motywy pojawiły się między innymi w jego opowiadaniach *Camao* (1900), *Miš* (1899), czy w zapiskach z podróży *Od Münchena do Ženeve* (1898).

Slaven Kale (Zagrzeb) w prezentacji *Znanstveni rad slavista Vilima Frančiča* przedstawił działalność naukową (na tle biografii) Vilima Frančiča (1896–1978), chorwackiego slawisty, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, autora między innymi dwutomowego *Słownika serbsko-chorwacko-polskiego* (1956, 1959).

Petra Gverić Katana (Zagrzeb, Katowice) w referacie *Poljska Vedrana Rudan i ženski teatar* skupiła uwagę głównie na problemach recepcji twórczości Vendrany Rudan w Polsce, która w wielu punktach była paralelna z recepcją w Chorwacji. Mówiła również o sposobie odczytania jej powieści *Ucho, gardło, nóż* (wyd. polskie: Warszawa 2004) w teatrze Krystyny Jandy.

Ljubica Rosić (Belgrad), zasłużona tłumaczka literatury polskiej, w wystąpieniu *Kako smo razumjeli esejistiku Czesława Miłosza* mówiła o sposobach interpretowania eseistyki Czesława Miłosza i poszczególnych etapach recepcji twórczości pisarza w Serbii, gdzie jego pisarstwo cieszyło się sporą popularnością po 1980 roku.

W części drugiej sesji: *O poljskom jeziku s hrvatskog motrišta (O języku polskim z chorwackiego punktu widzenia)* wystąpiła Neda Pintarić (Zagrzeb), która w swoim referacie *Imaju li glagoli deminutive?* zastanawiała się, czy można mówić o deminutywnych i augmentatywnych formach czasowników i zaproponowała nową klasyfikację czasowników w oparciu o ww. kategorie. Referat *O hrvatskim doprinosima poljskoj frazeologiji i frazeografiji od Adama i Eve* Ivany Vidović Bolt i Ivany Maslač (Zagrzeb) stanowił przyczynek do kontrastywnych, polsko-chorwackich badań frazeologicznych. Paulina Pycia-Koščak (Katowice) w wystąpieniu *Slijed vremena unutar poljskih i hrvatskih pogodbenih rečenica*, posiłkując się analizą porównawczą chorwackiego przekładu *Pana Tadeusza* i polskiego oryginału, wskazała na istnienie różnic pomiędzy następstwem czasów w zdaniach warunkowych w obu językach. Referat Katarzyny Kubiszowskiej (Zagrzeb, Kraków) *Między nami Słowianami. Interkomprehensja w nauczaniu języka polskiego jako obcego w Chorwacji* poświęcony był pluralistycznym podejściom do nauczania języków i kultur, ze szczególnym uwzględnieniem interkomprehensji. Miroslav Hrdlička (Zagrzeb) w swoim wystąpieniu *Izražavanje nesigurnosti u poljskom jeziku* przedstawił wyniki badań kontrastywnych dotyczących sposobów wyrażania niepewności w języku polskim i chorwackim, sytuując je w szerszym kontekście grzeczności językowej i kulturowej.

Na zamknięcie konferencji głos zabrali goście z Polski (między innymi przedstawiciele kroatystyki z Katowic i Krakowa) oraz gospodarze, którzy zapraszali na obchody 100-lecia Lektoratu Języka Polskiego w 2019 roku.